

Filmen "Brave" analyserad utifrån ett feministiskt och Jungianskt perspektiv

PM-uppgift

Jannike Nordensson

Jungiansk psykologi A

Delkurs 3 , Feministisk psykologi och Jungiansk psykologi

Högskolan i Gävle

HT 2012

Syfte och frågeställning

Syftet med detta pm är att analysera filmen *Brave (Modig)* utifrån ett feministiskt och jungianskt perspektiv. Filmen innehåller flera intressanta psykologiska nivåer: Hur det feminina bryter igenom och balanserar upp det maskulina, mor/dotter-relationen, det femininas utveckling och växelspelet stabilitet/förändring.

Jag kommer att belysa *Brave* genom:

- ▲ Hjaltemyten
- ▲ Gudinnemyten
- ▲ Dikotomierna animus/anima och sanex/puella

Till filmanalysen kommer en *reflektion* över det drama som utspelade sig i verkligheten i samband med filmens tillkomst. Brenda Chapman skrev manuset till *Brave* med utgångspunkt från den egna modersrollen i förhållande till sina döttrar. Sex år in i projektet fick hon utan förvarning sparken och ersattes av en man.

Material och metod

Jag har givetvis sett filmen *Brave* (2 ggr samt vissa scener fler gånger).

Jag har använt mig av kurslitteraturen: *Att vara kvinna*, Connie Zweig (1993), *Den nya manligheten*, Peter Tatham (1992) och *Den levande gudinnan*, Petra Junus (1995) samt *Människan och hennes symboler*, CG Jung (1964, 1995).

Jag har också läst artiklar på nätet om *Brave* – dels recensioner, dels artiklar kring kontroversen med manusförfattaren och regissören Chapmans avsked mitt i produktionsprocessen.

Brave – synopsis

Här följer en sammanfattning av filmen för att delarna sedan beskrivs närmare utifrån feministisk och jungiansk synvinkel:

Merida föds som prinsessa och är dotter till en av fyra klanledare som härskar i Skottland. Inledningsscenen visar Merida som liten då hennes far, kung Fergus attackeras av en stor svart björn, som i striden sliter av hans ena fot.

Flera år senare måste Merida giftas bort med en av sönerna till de övriga tre klanledarna, för att inte maktbalansen i kungadömet ska rubbas. Men Merida är en egensinnig flicka, skicklig med pilbågen och fri i sitt sinne. Hon vill inte alls av sin moder drottning Elinor, fostras in i en klassisk kvinnoroll med hemarbete och att bara vara vacker.

När det oundvikliga frieriet närmar sig i form av ett mandomsprov, väljer Merida bågskytte som utslagsgivare för de tre aspiranterna. Men eftersom lagen säger att varje förstfödd har rätt till prinsessans hand så ställer hon själv också upp – och vinner sin egen hand.

Det blir oro och ilska bland klanledarna och alla deras män – freden dem emellan hotas. Drottning Elinor bli arg och rädd för det som kan komma att ske nu – enligt legenden har kungariket en gång tidigare raserats på grund av osämja mellan klanerna. Merida och Elinor grälar häftigt och Merida rider upproriskt ut i skogen där hon av magiska irrbloss blir ledd till en häxas stuga. Hon köper, trots häxans tvivel på sin egen förmåga, en förtrollad bakelse som ska få modern att ändra sig i frågan om äktenskap.

Åter i slottet bjuder Merida sin mor på häxans bakelse. Omgående blir drottningen illamående och på sitt rum förvandlas hon till en stor björn. Merida och modern ger sig ut i skogen för att finna häxan så att förtrollningen kan hävas, men hon finns inte längre kvar i stugan. Den lilla information de får är att förtrollningen kommer att bli permanent om två dygn och det enda som kan ändra på den är att ”se inom sig och laga de band som slitits sönder av stolthet”, men de förstår inte innebörden.

Redan nu börjar modern/björnen att bli mer och mer djurisk och förtvivlat vandrar de genom

skogen tills de stöter på de magiska irrblossen som leder dem till ett kargt landskap och en slottsruin. Där befinner sig den ondskefulla björnen som i början slet av pappa kungens fot. Björnen var i själva verket en av fyra kungar som enligt legenden kunnat få sin rättmätiga fjärdedel av kungariket men blev girig och hade även han uppsökt häxan – för att kunna få allting. Men hon misslyckades med förtrollningen även den gången och han blev en björn.

Björnen lyckas nästan döda Merida men nu har hon kommit på hur förtrollningen ska brytas: I samband Merida och moderns tidigare bråk, skar Merida sönder en gobeläng som modern broderat, föreställande familjen. Merida tänker nu att genom att laga tyget så ska förbannelsen hävas.

De beger sig till slottet för att hämta gobelängen. Klanerna befinner sig nu i fullt slagsmål men Merida går in och bryter det hela. Med hjälp av den gömda moderns/björnens sufflerande säger hon förvånad över moderns förändring, att från och med nu ska ingen tvingas till äktenskap och man får välja den man vill. Fäderna protesterar men sönerna tycker att det är en bra idé och alla blir sams igen.

När männen så får syn på björnen/drottningen tror att de att hon är farlig och jagar ut henne. I skogen, vid en stor skeppssättning är kungen nära att döda sin drottning/björnen men då dyker den andra björnen upp och försöker döda Merida. Det blir då en strid på liv och död mellan de två björnarna som slutar med han-björnen får ett klippblock från stensättningen över sig och dör. Kungen befrias då från förbannelsen och hans ande kan lämna jorden. Samtidigt är solen på väg upp och det är bara minuter kvar tills drottningens förbannelse blir permanent. Merida som sytt ihop gobelängen kan inte förstå varför inte modern blir sig själv igen. Hon gråter, ber om förlåtelse och minns allt gott hennes mor gjort för henne. Först då läks det psykiska bandet mellan dem och förtrollningen bryts.

Undersökning

Hjältemyten är genusoberoende

Brave är en hjältesaga. Det hörs till och med på titeln – modig, det är ju hjälstens främsta adjektiv. Många feminister och även manusförfattaren Brenda Chapman själv, efterfrågar berättelser där flickor kan identifiera sig med hjälten. Jag vill hävda att vår kulturs genustänkande står i vägen för möjligheten att integrera myter och sagor fullt ut. Vi tror att

om sagan inte handlar om en flicka berör den inte flickor och då läses den inte eller kanske ersätts av genus-korrekt litteratur, men det är ett misstag anser jag.

Författaren Peter Tatham vill liksom jag se en modernisering av Jungs forskning på den manliga (animus) och den kvinnliga (anima) principen genom att särskilja dessa aspekter från biologiskt kön och hänföra dem till *själens* behov av integration av de bägge.¹

Kön är i mångt och mycket socialt konstruerade men det är inte det inre behovet av balans mellan aktivitet/passivitet, tanke/känsla etc. Därför bör man läsa sagor och myter utan kulturfilter och istället känna efter om man blir berörd av dem och vad man kan lära sig.

I början av filmen är alla karaktärer och hela miljön totalt maskulint orienterad. Drottningen har en kraftig animusidentifiering och är den som liksom många kvinnor före henne, sprider historier och befäster traditioner utan ifrågasättande.

Merida lärs visserligen upp i alla möjliga kvinnoyrslor – brodera, baka osv. men det sker helt mekaniskt utan kontakt med känslan. Det har bara ett syfte: hon skall giftas bort så att maktrelationerna är fortsatt stabila.

Även Merida är starkt animus-influerad – en gudinnan Athena med båge och allt². I ett kommentarsfält om filmen läser jag ”Peters” kommentar:

”... Merida herself was so masculine and dominant that I could easily relate to her character.”³

Merida är inte intresserad av känslomässig närhet (äktenskap) och konflikten mellan modern och dottern handlar om att de vägrar att förstå den andras syn på saken. Det vill säga, det handlar om hjältens oförmåga att se komplexitet utan allt är svart eller vitt; barnets ovilja att bli vuxen och ta ansvar och även ungdomlig *hybris* – självöverskattning. Hon revolterar mot motpolen *themis* – rikets, kollektivets lagar som skapats genom erfarenheter för överlevnad.⁴

De biologiska männen genomgår ingen större karaktärsförändring under filmens gång, utan

1 Tatham, 1992:5,13

2 Jag diskuterar athena-aspekten längre ner.

3 Cinemablend.com 2012-08-15

4 Tatham, 162-166

framställs stereotyp: har svårt med kommunikationen, snabba att ta till våld, super och skryter.

När modern utmanar Meridas värld för hårt, väljer hon att gå till en häxa för att i praktiken döda den del av mamman som inte passar Merida. Det är också kärnan i hjältemyten – den handlar om att separera sig från sina föräldragestalter. Hjältemyten är alltså allmänmänsklig – vi har ju alla en mor och far att förhålla sig till, oavsett hur den relationen sett ut.

Hjältemyten är den vanligaste av alla myter och återfinns i alla kulturer. I stora drag föds han in i enkla förhållanden med en övermänsklig styrka och i kampen mot ondskan, inte sällan drakar och andra odjur (vilka symboliserar modersbindningen enligt Jung, men de skulle kunna vara även fadern, min anmärkning), dör han. Berättelsen varierar sedan i oändlighet beroende på huvudpersonens aktuella situation och livstema. Mytens psykiska funktion handlar i grunden om att utveckla jag-medvetandets styrkor och svagheter.⁵

Överfört till Meridas situation skulle man kunna säga att hon visserligen föds in i en kungafamilj, men eftersom hon är flicka innebär det ett begränsat, förenklat liv. Hennes pappa ger henne tidigt en pilbåge och hon blir en mycket skicklig skytt och det är den förmågan som räddar henne från tvångsäktenskapet. Ondskan är i detta fall den patriarkaliska samhällsstrukturen.

5 Jung, 1995:110

Nya tidens hjälte

Att döda odjuret handlar alltså traditionellt om pojkens väg för att bryta med det feminina; skära av modersbindningen (jag hävdar dock en genusneutralitet). Peter Tatham föreslår i boken *Den nya manligheten* en annan, mindre destruktiv väg för det maskulina frigörelse från det feminina till en ny-integration med densamma. Hjaltermasan eller snarare vägen mot egen identitet och balans mellan animus/anima bör istället se ut så här:

- 1) Skiljas från sin relation med modern utan att döda den för att själv sedan kunna skapa en god, fri relation med sin inre anima och kvinnliga partner.
- 2) Vara flexibel och öppen för andra roller än tex hjältens (Men även andra enögda kategoriseringar av livet såsom mor, far etc. tänker jag)
- 3) Tillåta ovisshet, osäkerhet, det flytande (i motsats till logik, analys etc, alltså animus-aspekter)
- 4) Gå ner i djupet av det omedvetna och uppleva det symboliskt, inte bokstavligt
- 5) Acceptera komplexitet, nätverk, lösa strukturer och inte tex förenklade hierarkier
- 6) Inte vara konstant aktiv utan ”bara vara” och duga som man är⁶

Hade förtrollningen gått som Merida tänkt sig, skulle ju en aspekt av modern ha dött, dvs. hennes strävan efter att gifta bort dottern till varje pris. Nu ”misslyckades” ju häxan med det och historien tar en helt annan riktning: Gemensamt lär sig mor och dotter att uppskatta de feminina aspekterna samt individualiteten hos sig själva och varandra och bygger om relationen på nya grundvalar, egentligen via punkt efter punkt i ovan lista.

Den feminina treenighet – också en hjältermasa

Hjaltermasan i *Brave* initieras av Merida men premissen ”den feminina expansionen” bärs också av drottning Elinor som tvingas ner i de omedvetna, animaliska delarna av sig själv när hon blir björn. Hon tvingas se andra sidor av livet och lär sig lita på sina instinkter när hon till exempel kommer på hur hon kan fiska i forsen med de stora ramarna.

6 Tatham 1994:25

Modern, Jungfrun och den visa äldre kvinnan är tre dimensioner av utveckling och förstärkning av det kvinnliga jaget som beskrivs bland annat av Marion Woodman i essäsamlingen *Att vara kvinna*:

”Feminin växt är cyklisk, inte linjär. Då Moder och Jungfru mognar finns den visa gamla kvinnan antydd i deras mognande.”⁷.

Det tydliggörs särskilt i slutscenen av *Brave* då Merida fått insikt om varför det varit viktigt med de gamla traditionerna med äktenskapet som fredsbevarare – man ville ju inte att riket skulle drabbas av samma osämja som splittrade de fyra tidigare kungarna. Hon inser också vikten av att laga det band mellan modern och henne själv som fanns när hon var barn men som nöts ner allteftersom de inte kunnat förstå varandras ståndpunkter.

Elinor i sin tur har fått kontakt med sin instinkt och naturmagin och hon vågar till slut stå för att varje människa fritt måste få följa sin livsväg.

Någonstans emellan mor och dotter har de gemensamt byggt plattformen av den feminina treenighet som är så viktig för en sund själslig utveckling hos människan. Hos Elinor symboliseras det av hennes grånade hår när förtrollningen är över; hon har blivit den gamla visa. Merida böjer sig ödmjukt för sitt öde nu när hon har medvetenheten om att hennes offer – bröllopet, gynnar andra än henne själv.

Jag vill påstå att den feminina integrationen även gäller mannen. Han får inte heller fastna i flickstadiet (välja omedvetna partners, sexuell fixering vid unga flickor, egen ovilja till

7 Zweig, 1993:123-140

vuxenhet) utan måste uppskatta moderskapet både hos andra och sig själv (omvårdnad, anknytning etc) samt kunna relatera även till den äldre visa kvinnan för råd och stöd.

Dikotomier – animus och anima och sanex och puella

Utmärkande för den jungianska världsbilden är dikotomin – allt har två sidor och är varandras förutsättningar. Ingen natt utan dag, och så vidare. Av vikt är balansen polerna i mellan, att jämföras med den bipolära personligheten som när den blir för mycket av det ena eller det andra manisk eller depressiv, bryter sjukdom ut.

Det går dock att ifrågasätta denna kategorisering. I boken *Den levande gudinnan* diskuterar Petra Junus tveksamheten kring att framförallt göra uppdelningen mellan manligt (animus) och kvinnligt (anima). Det blir tydligt i en intervju när en kvinna inte vill kalla egenskaper av styrka hos sig själv, som enligt uppdelningen anima/animus faktiskt tillhör animussidan, för en ”manlig” egenskap eftersom hon i grunden är negativ till det maskulina. Hon vill därför skapa ett nytt begrepp (womanism) för att slippa hamna i ”fel fack”. Författaren menar att här faller idén med uppdelningar.

Jag håller med och kan tycka att det blir en alltför godtycklig och ett ogynnsamt ”bra-eller-dåligt-tänkande” mellan de olika aspekterna. Dock finns ändå en poäng med att analysera till exempel en filmberättelse utifrån olika kvaliteter som står i motsatsförhållande till varandra och därmed skapar dynamik och framåtrörelse.

En annan dikotomi är den mellan nytt och gammalt. Balansen mellan tradition och stabilitet – *sanex*, behöver brytas upp av *puer* eller i detta fall den feminina formen: *puellan* – det ungdomliga behovet av förnyelse och förändring, för att sedan återigen finna en stabil form.

Merida får Elinor att förstå att det gamla tillvägagångssättet inte längre är fruktbart. Något Elinor inom sig känner igen eftersom hon själv giftes bort till kungen en gång, men hon hade då inte styrkan att förändra situationen. Genom balanseringen mellan *sanex* och *puella* klarar de att hitta en ny väg för kungadömet och tiden visar sig också vara mogen eftersom de unga pojkar som ju också skulle tvingas in i äktenskap, nu får kraft att motsätta sig den idén.

Gudinnan som kontaktyta för det feminina

Elinors utveckling genom gudinnemyt Moder Jord

Björn är ett av flera kraftdjur som är en aspekt av Moder Jord⁸, och den keltiska björngudinnan Artio som finns som förromersk skulptur, tolkas som modersgudinna⁹. Det är alltså ingen slump att Elinor blir just björn och därmed psykiskt måste utveckla sin modersroll från att vara dogmatisk till att bli empatisk. Och hon får testa på flera aspekter, bland annat skrämmer hon både sig själv och dottern när hon vid ett tillfälle blir så arg att hon nästan dödar Merida. Det vill säga hon kommer i kontakt med Kali – mörkrets gudinna.

Meridas utveckling genom gudinnemyt Athena

Jean Shinoda Bolen lanserade i sin bok ”Gudinnorna inom oss” ett sätt att arketyptiskt se feminina mönster via sju av de grekiska gudinnorna, däribland Athena. Athena identifierar sig inte med det feminina inom sig, utan söker sig till männens värld. Därmed får hon en längre väg att gå för att uppnå psykisk helhet.¹⁰

Merida är en typisk pappas flicka. Det är han som ger henne bågen redan vid tidig ålder, till moderns stora missnöje.

Han och Merida skrattar åt de fåniga friarna, det kan han ju kosta på sig eftersom hustrun driver det patriarkala ärendet åt honom och han kan därmed kvarstå som Meridas idol.

Merida och pappa kungens sammankoppling understryks av bägges eldflammande, röda hår. Mamma Elinor har brunt

hår.

Det är genom strategiskt tänkande som Merida tar sig ur knipor. När det är tävling om hennes hand utnyttjar hon regelsystemet till sin egen fördel och när hon förstår att hon stött på en häxa planerar hon kallt för hur hon ska få mamman att ändra sig. Hon drivs alltså av sitt *logos* vilket anses tillhöra den maskulina aspekten (men för att belysa svårigheten att kategorisera, skulle man även kunna säga att hon använder kvinnlig list.)

8 Cunningham 2007:12

9 Jung, 1995:64

10 Zweig 1994:268-269

Vad framförallt alla vi animusinfluerade flickor som sedan 1960-talet vägrat att stanna i fällan ”äktenskap och barn” för att i stället göra karriär på samhällets villkor behöver förstå är vikten av balans. Balans mellan yttre förväntningar och inre subtila behov.¹¹

I så måtto följer Merida faktiskt omedvetet sin inre feminina kraft när hon vägrar inordna sig i systemet och därmed riskerar att förlora sin frihet.

Chapmans avsked

Slutligen vill jag göra en reflektion kring det drama som utspelade sig i samband med filmens tillkomst. Jag gör inga anspråk på att detta är en vetenskaplig undersökning utan enbart en tolkning av vad som finns att läsa i media.

Manusförfattaren och regissören Brenda Chapman skrev *Brave* utifrån sina egna upplevelser av moderskapet till två döttrar och den friktion som uppstått dem emellan. Arbetet med filmen blev förstas som all kreativ produktion, en sorts baby. Efter sex års jobb får hon utan förvarning sparken och ersätts av Mark Andrews.

Nu är det förvisso inte helt ovanligt i Hollywood att filmbolag får panik 18 månader innan premiär och kastar in nya ”friska ögon”¹². Men Chapman som tog det hela hårt och menar att det handlar mycket att Hollywood styrs som en herrklubb där det är svårt för kvinnor att nå och behålla toppositioner.

I ett debattinlägg på NY Times beskriver hon problemet men ger också lösningen på att få fler kvinnor att nå toppen – mentorskap. Att stötta, inspirera och samverka.¹³

Det får mig att osökt att med Riane Eislers vision om partnerskapstänkandet. I tusentals år levde människan i en omedveten, naturnära värld som med tiden var tvungen att balanseras upp av en medveten och materialistisk världsordning, det vi kallar ”patriarkat”. Tiden är nu mogen för en balansering av de två paradigmen. Bägge måste bli medvetna om sina styrkor och svagheter för att bilda en stabil helhet.¹⁴

Men det tar tid, insikt och mod att våga tänka om. Så när männen i filmindustrin upplever kaos och icke-styrning – alltså kvaliteter hos den feminina aspekten, klarar de inte av ovissheten. De byter ut Chapman mot en man som går in och skär bort det som anses vara för

11 Zweig, 1993:178-186

12 Indiewire, 2012-06-12

13 NY times, 2012-08-14

14 Zweig 1993:33-46

flummigt i filmen, och sätter fokus på en rakare story. Om det blev bättre eller sämre går inte att veta eftersom ingen av oss vet hur den var innan, men man kan i alla fall konstatera att *Brave* var den första filmen i det då fristående, nu av Disney uppköpta, Pixars historia som mötts av svala recensioner.

Kanske skjuter Chapman över målet när hon vill göra det hela till en ”man mot kvinna-fight” men hennes lösning – samverkan – är den nya vägen att gå.

Så i slutändan har både mamman till filmen och hennes karaktärer gått varvet runt och upp en nivå mot större självinsikt och bättre samspel – individuellt och kollektivt.

Sammanfattning

Hjälteresan är genusfri, den rör oss alla eftersom syftet är att klippa banden med föräldrarna och bygga en egen identitet. I det patriarkala paradigmet måste hjälten döda draken som symboliserar modersbindningen. Men i ett partnerskapstänkande handlar det om att integrera det feminina och maskulina, att gå från barn till vuxen och att finna den feminina kvalitets treenighet – modern, jungfrun och den äldre visa kvinnan inom oss alla. För att klara detta krävs hjältemod.

Merida har modet och i samspelet med modern så finner de båda sina unika Själv via yttre hot och nödvändig separation mor/dotter, och inre insikter och integration anima/animus.

Som en intressant pendang till fiktionen spelades ett drama upp i verkligheten – författaren och regissören Brenda Chapman som inte längre fick vara med och leka med pojkarna. Hon svarar med framtidens vapen – nätverk och samarbete för att krossa hierarkierna.

Hjältens och hjältinnans arena och mål förändras i takt med kulturutvecklingen och tidsandan men syftet är alltid detsamma – att låta alla våra inre delar få utvecklas och komma att acceptera varandra.

Referenser

Cunningham, Scott: *Wicca – a guide for the solitary practitioner*, Llewellyn publications (2004, 2007)

Jung, CG: *Människan och hennes symboler*, Forum (1964, 1995)

Junus Petra: *Den levande gudinnan*, Nya Doxa(1995)

Tatham, Peter: *Den nya manligheten*, CJP (1992)

Zweig, Connie: (red), *Att vara kvinna*, CJP (1993)

Internetartiklar:

Chapman Brenda: *Stand Up for Yourself, and Mentor Others*,
<http://www.nytimes.com/roomfordebate/2012/08/14/how-can-women-gain-influence-in-hollywood/stand-up-for-yourself-and-mentor-others>

NY Times(2012-08-14)

Rich Katey: Cinemablend.com: *Brave Co-Director Brenda Chapman Speaks Out About Devastating Loss Of The Film* <http://www.cinemablend.com/new/Brave-Co-Director-Brenda-Chapman-Speaks-Out-About-Devastating-Loss-Film-32491.html>

Cinemablend.com (2012-08-15)

Taylor, Drew: *Director Mark Andrews Talks Replacing Brenda Chapman On 'Brave,' The Future Of 'John Carter' & More*, <http://blogs.indiewire.com/theplaylist/interview-brave-director-mark-andrews-on-replacing-brenda-chapman-being-buds-with-brad-bird-and-what-happened-with-john-carter-20120621?page=1#blogPostHeaderPanel>

Indiewired (2012-06-12)